

KONCESIJA - ZNAČENJE POJMA I POVIJESNI RAZVOJ

Datum prijave: 12.02.2015.
Datum prihvatanja: 29.05.2015.

UDK: 34:94(1-53)
Stručni rad

mr.sc. V. Tolić, dipl.iur.

Gradska uprava Grada Slavonskog Broda
Vukovarska 1, 35000 Slavonski Brod, Republika Hrvatska
Telefon: 035-217-008 Fax: 035-217-007 E-mail: verica.tolic@slavonski-brod.hr

SAŽETAK - *Kako bi se pojasnio pojam koncesije, pravnog instituta koji sve više ulazi u primjenu unutar pravnog sustava Republike Hrvatske, a koji još uvijek nije dovoljno jasan i razumljiv, daje se pojmovno određenje koncesije u njenom pravnoteorijskom, normativnom i jezičnom značenju te se navode njena obilježja. Povijest razvoja koncesije govori o njenom značenju u prošlosti, ali i o tome da koncesija nije nastala tek nedavno - kako nam se danas uobičajeno čini.*

Ključne riječi - koncesija, obilježja, povijest

SUMMARY - *In order to explain the term concession, a legal institute that is being increasingly applied within the legal system of the Republic of Croatia, which is, however, still not clear and understandable enough, this paper deals with terminological determination of concession in its legal - theoretical, normative and linguistic meaning, as well as with its characteristics. History of concession development speaks of its significance in the past, but also reveals the fact that concession is not a recent occurrence - as it may seem today.*

Key words - concessions, features, history

1. UVOD

Od donošenja Zakona o stranim ulaganjima¹, koji je otvorio mogućnost podjeljivanja koncesija stranim ulagačima u bivšoj Jugoslaviji, preko prvog Zakona o koncesijama² u Republici Hrvatskoj, donesenog već 1990. godine, drugog iz 1992. godine³, trećeg iz 2008. godine⁴ pa sve do posljednjeg⁵, pojam koncesije je vrlo često u uporabi. Iako se postupno razvija svijest o važnosti koncesije u jačanju gospodarstva i mogućnostima uspješnog načina povjeravanja vršenja javnih usluga i izvođenja javnih radova privatnim osobama zbog prednosti koje donosi javnim zajednicama - državi, županiji, gradu ili općini, ipak se o ovom pravnom institutu ne zna puno i još se uvijek u javnosti postavljaju brojna pitanja. Jedno od pitanja je i ono koje se odnosi na sam pojam koncesije, odnosno na pitanje što koncesija pojmovno znači. Budući da se putem koncesije omogućuje angažiranje privatnih investitora i njihovih financija u svrhu ostvarenja javnih koristi, ubrzavanje izgradnje objekata javnih usluga, oslobađanje države od djelatnosti koje a priori ulaze u sferu privatne a ne javne inicijative te je manje izlažu financijskim rizicima, pružajući joj u isto vrijeme pravo nadzora nad predmetima od javnog interesa (Gjidara - Šimac, 2000: 81), jasan je interes za razrješenjem pojma koncesije.

2. ZNAČENJE POJMA KONCESIJE

Poput svakog pravnog pojma, i pojam „koncesija“ se može promatrati u svoja tri značenja: pravno teorijskom, normativnom i jezičnom značenju.

Pravno teorijsko značenje je značenje koje određeni pojam ima u kontekstu pravne znanosti i pravne prakse. Ovo značenje određuje sadržaj pojma, odnosno njegov opseg i doseg u području prava i redovito je deskriptivno. Normativno značenje određenom pravnom pojmu daje zakonodavac, propisivanjem značenja ovog pojma u određenom normativnom aktu - ustavu, zakonu ili pod zakonskom opće normativnom aktu. Ovo je značenje uvijek preskriptivno. Jezično značenje je značenje koje uz određeni pojam stoji u rječnicima te ukazuje na shvaćanje sadržaja ovog pojma u tzv. „svakodnevnom“ govoru. (Đerđa, 2002: 615-643)

2.1. Pravno teorijsko značenje

Pojam „koncesija“ u pravu se koristi već više od jednog stoljeća, no značenje mu se s vremenom mijenjalo. Tako se koncesijom u feudalizmu označavala privilegija, dok je izraz kasnije poprimio šire značenje te je obuhvaćao sve slučajeve poduzetničkih, odnosno obrtničkih dozvola. Značenje ove riječi je u 20. stoljeću ograničeno na klasično ustupanje nekog prava od strane javne vlasti, tj. države, fizičkoj ili pravnoj osobi. (Dabić, 2002: 110)

Određivanje općeg pojma koncesije je složeno pa i ne čude stajališta nekih, npr. talijanskih autora o beskorisnosti takvog određivanja. Unatoč njihovoj tvrdnji da „tradicionalno značenje koncesije čije je porijeklo kreirano u pravu i u aktivnoj pravnoj

¹ Zakon o stranim ulaganjima, Službeni list SFRJ, br. 77/88

² Zakon o koncesijama, NN, br. 18/90

³ Zakon o koncesijama, NN, br. 89/92

⁴ Zakon o koncesijama, NN, br. 125/08

⁵ Zakon o koncesijama, NN, br. 143/12

situaciji izgleda ekstremno općenito“ te da je „zbog općenitosti i širine nekorisno“ (Enciklopedija del diritto, 1961: 372) čini se nužnim u hrvatskoj teoriji upravnog prava odrediti sadržaj ovog pojma kako bi se olakšala primjena pravnih odredbi Zakona o koncesijama na konkretne društvene odnose. No, prije nego li se odredi pojam koncesije prema teoriji hrvatskog prava, valja u najkraćem promotriti shvaćanje pojma koncesije u kontinentalnom pravnom krugu na čija pravna shvaćanja se oslanja i hrvatska pravna teorija.

U francuskoj pravnoj teoriji već je Duguit upozorio na različiti smisao u kojemu se riječ koncesija upotrebljavala krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Različita shvaćanja dovodila su do ozbiljnih zabuna prilikom uporabe ovoga termina u javnom pravu. Smatrao je da koncesija u „pravnom smislu te riječi označava akt kojim jedno javnopravno tijelo, (država, pokrajina, općina, kolonija) stavlja - na osnovi njegovog pristanka - jednom pojedincu, obično nekom društvu, u dužnost osigurati funkcioniranje jedne javne službe, pod određenim uvjetima“. Duguit je ujedno naveo i da se ova definicija može uzeti općim shvaćanjem koncesije u svim modernim državama toga vremena s manjim razlikama u pojedinostima. (Duguit, 1929: 134-135) Neujednačenost shvaćanja ovog pojma i danas prevladava u suvremenoj francuskoj pravnoj znanosti. Koncesija se uglavnom shvaća kao jednostrani akt javne vlasti, u vidu dozvole, koja je u pravilu neizvjesnog rezultata i opozivog karaktera, koju javna vlast dodjeljuje pojedincu, u svrhu vršenja neke djelatnosti ili izvođenja nekih radova (Debbasch, 1982: 473-474) ili se određuje kao postupak koji dopušta upravi davanje određenih prava pojedincu ili drugoj pravnoj osobi pod uvjetima koje vrlo često sadrži ugovor, a kojima se utvrđuju uvjeti podjeljivanja prava (Borković, 1995:7).

U njemačkoj pravnoj teoriji neki teoretičari koncesiju određuju kao pravni odnos između države (koncedenta) i pravne ili fizičke osobe (koncesionara) u kojem država ustupa pravnoj ili fizičkoj osobi pravo iskorištavanja nekog prirodnog bogatstva ili obavljanje neke javne službe. (Fisher, 1974:35) Drugim riječima, koncesija je vremenski ograničena dozvola za vršenje određenog posla za obavljanje kojega je potrebno posebno ovlaštenje, odnosno državi pridržano pravo učiniti jedno područje pristupačnim za iskorištavanje rudnog blaga. (Duden-Lexikon, 1976:1203)

Koncesija u talijanskoj pravnoj teoriji označava provođenje određenih mjera kojima javna uprava povećava pravni djelokrug koncesionara dodjeljujući mu pravo, odnosno mogućnost raspolaganja onime na što prije nije bio ovlašten. (L Enciclopedia del diritto, 1995:399) Neki talijanski teoretičari koncesiju određuju kao ovlaštenje kojim javna uprava primatelju podjeljuje ex novo aktivne pravne položaje čime mu povećava pravni djelokrug. (Caringella - Delpino - del Giudice, 2000: 428-429) Lako je zaključiti da je koncesija u Italiji vrlo širok

pojam koji obuhvaća slučajeve u kojima javna uprava, postupajući prema diskrecijskoj ocjeni i primjenjujući pravo diskrecijske ocjene, svojim aktima dodjeljuje prava drugim subjektima kojeg subjekt do tada nije imao. Ipak sve je više onih autora koji smatraju da se pod pojam koncesije mogu podvesti oni slučajevi kada se javna uprava odriče neke od funkcija koja joj po zakonu ili prirodi pripada dodjeljujući je nekoj privatnoj osobi, odnosno slučajevi u kojima se pravo na javne stvari ili poslovi iz nadležnosti javne uprave prenose na druge subjekte, privatne osobe. Prema ovom stajalištu privatna osoba stječe stanovito pravo na nekoj stvari koja pripada javnoj osobi, kao što je npr. javno dobro ili pravo obavljanja funkcija, odnosno vršenje javnih usluga (Borković, 1991: 17-20).

Unutar hrvatske pravne teorije, neki teoretičari koncesiju u pravno-teoretskom značenju određuju kao dozvolu za obavljanje neke djelatnosti uvjetovane posebnim odobrenjem, odnosno kao poseban pravni institut putem kojega javna vlast dozvoljava određenom subjektu, fizičkom ili pravnom, domaćem državljaninu ili strancu, da upotrebljavati iskorištava određena dobra, izvodi određene radove ili obavlja kakvu djelatnost (Borković, 1991: 17-20), a neki kao pravni instrument kojim država ili neka druga javna vlast dopušta koncesionaru iskorištavati neko prirodno Vukmir-Skenderović, 1999: 28). Dio teoretičara je mišljenja da koncesija u najširem smislu predstavlja akt (grant, odobrenje, dozvola, razrješenje, Erlaubnis) vlasti jedne države kojom se građanima te države, drugoj državi ili stranim državljanima dozvoljava na njenom području obavljanje onih djelatnosti za koje inače postoji zabrana (Gorenc, 1989: 179). Koncesije se u pravnom smislu promatraju i kao akt kojim država, odnosno njezino nadležno tijelo daje određenoj fizičkoj ili pravnoj osobi ovlaštenje za obavljanje određene djelatnosti koja je u isključivoj nadležnosti države ili njezinih organa (Ladavac, 1999: 715). U sadržajnom smislu, neki teoretičari koncesiju određuju kao poseban pravni instrument putem kojega javna vlast (država ili jedinica lokalne samouprave) dozvoljava određenom subjektu iskorištavanje određenih dobara, izvođenje određenih radova ili obavljanje kakve djelatnosti (Žuvela, 1996: 1743). Dalje, u enciklopedijama, rječnicima i leksikonima mogu se naći različite definicije, odnosno određenja pojma koncesije. Tako npr. u Leksikonu prava međunarodnih privrednih odnosa koncesija se određuje kao ovlaštenje ili odobrenje koje država daje domaćoj ili stranoj fizičkoj ili pravnoj osobi, ili drugoj državi, radi iskorištavanja nekog prirodnog bogatstva ili vršenja neke javne službe (Leksikon prava međunarodnih privrednih odnosa, 1982: 201-202), ili pak kao dozvola za obavljanje neke djelatnosti uvjetovana posebnim odobrenjem (Leksikon, 1974: 487). Trgovački rječnik koncesiju određuje kao ugovor kojim se davatelj koncesije (država ili uža jedinica) obvezuje određena

gospodarska prava, obično ograničavajući svoja vlasnička prava na određeno vrijeme ili neodređeno vrijeme (s pravom otkaza), podijeliti koncesionaru na iskorištavanje - obično obnovljivog ili neobnovljivog prirodnog bogatstva ili dobra u općoj upotrebi, odnosno objekta, postrojenja ili pogona, uz naknadu (Trgovački rječnik, 1992: 611). Prema Klaićevom rječniku, koncesija je 1. ugovor kojim država ili municipalna vlast, pod stanovitim uvjetima, daje u eksploataciju svoja poduzeća ili zemlju s pravom vađenja korisnih ruda, gradnje poduzeća itd.; 2. samo poduzeće, organizirano na temelju koncesije; 3. dopuštanje, ustupanje, ustupak, povlastica; 4. odobrenje za vođenje obrta, dozvola za obavljanje neke djelatnosti (Klaić, 1979: 720). Iz prethodno navedenih određenja, odnosno definicija može se zaključiti kako je koncesija u hrvatskoj pravnoj teoriji konkretan pravni odnos. Ovaj odnos nastaje ustupanjem od strane države ili jedinice lokalne samouprave (koncedenta), pod uvjetima i na način utvrđen zakonom te u određenom vremenskom razdoblju, prava iskorištavanja prirodnih bogatstava, izgradnje i iskorištavanja objekta koji je u javnom vlasništvu ili njime javnopravna osoba upravlja ili obavlja javnu službu. Prava se ustupaju fizičkoj ili pravnoj osobi, koncesionaru, i to na njegov rizik. Nadalje, pod pojmom koncesije, u pravnoteorijskom smislu, podrazumijeva se 1. autoritativni akt koji daje određeni status odnosno mjesto i položaj nekog pravnog subjekta na način da ga uvažavaju svi ostali subjekti prava, uključujući i davatelja koncesije, 2. autoritativni akt koji zainteresiranim daje neko subjektivno pravo, 3. autoritativni akt kojim uprava nekom pravnom subjektu daje pravo na vršenje nekog posla s javnim ovlastima (Tolić, 2004.).

Kao jedno od opće prihvaćenih pravnoteorijskih značenja koncesije, unutar europske pravne doktrine, treba spomenuti i onu koja koncesiju određuje kao dvostrani pravni akt kojim država prenosi svoja prava na neku privatnu osobu koja time sudjeluje u ostvarenju državnih upravnih ciljeva, a u odnosu prema drugim subjektima privatnog prava ima privilegiran položaj (Babić, 1993: 82).

2.2. Normativno značenje

Kako je već prethodno navedeno, normativno značenje određenom pravnom pojmu daje zakonodavac na način da pravni pojam definira u normativnom aktu - bilo da je o ustavu, zakonu ili pak o podzakonskom aktu. Isto se odnosi i na koncesiju. Što će se u nekoj državi smatrati koncesijom propisuje zakonodavac pravnim propisima. Iako veliki broj zemalja ima pravno uređenu ovu materiju, ipak se zakonske definicije koncesija ne susreću često. Analizirajući zakonodavstva nekih europskih država dolazimo do zaključka kako neke države, kao npr. Njemačka i Italija, uopće nemaju zakon o koncesijama, u smislu

da bi isti u svojstvu *lex generalis* uređivao ovaj pravni institut. Postupci i odredbe o pretpostavkama dodjeljivanja koncesija uređuju se posebnim zakonima, *lex specialis* pa je to razlog zašto se u tim slučajevima ne može naći opća normativna definicija koncesije.

Među zakonodavstvima koja sadržavaju zakon o koncesijama kao opći zakon, može se nazrijeti što se u odnosnom pravnom poretku smatra koncesijom - bilo da se određenje pojma nalazi u eksplicitnom ili implicitnom obliku. U eksplicitnom normativnom značenju koncesiju nalazimo u Hrvatskoj, u odredbi članka 1. stavka 1. Zakona o koncesijama⁶, u kojemu se navodi da se koncesijom stječe pravo gospodarskog korištenja prirodnih bogatstava te drugih dobara za koje je zakonom određeno da su od interesa za Republiku Hrvatsku, pravo obavljanja djelatnosti od interesa za Republiku Hrvatsku te pravo izgradnje i korištenje objekata i postrojenja potrebnih za obavljanje tih djelatnosti. Zakon o koncesijama iz 2008. godine⁷ razlikuje i definira tri vrste koncesija: koncesiju za gospodarsko korištenje općeg ili drugog dobra, koncesiju za javne radove i koncesiju za javne usluge. Odredbom članka 1. navedenog Zakona, koncesija za gospodarsko korištenje općeg ili drugog dobra definira se kao ugovorom uređen pravni odnos čiji je predmet korištenje općeg ili drugog dobra za koje je zakonom određeno da je dobro od interesa za Republiku Hrvatsku; koncesija za javne radove kao ugovorom uređen pravni odnos čiji je predmet izvođenje radova ili projektiranje i izvođenje radova, a koji se odnose na jednu ili više djelatnosti ili određenih zakonom kojim se uređuje pojedina koncesija ili navedena u Dodatku I. propisa kojim se uređuje javna nabava⁸, ako se naknada za javne

radove sastoji ili samo od prava na gospodarsko korištenje radova ili od tog prava zajedno s plaćanjem, dok se koncesija za javne usluge definira kao ugovorom uređen pravni odnos čiji je predmet pružanje jedne ili više usluga u općem interesu ili određenih zakonom kojim se uređuje pojedina koncesija ili navedena u Dodatku II propisa kojim se uređuje javna nabava⁹, ako se naknada za pružene usluge sastoji ili samo od prava na gospodarsko korištenje usluga ili od tog prava zajedno s plaćanjem. I posljednji Zakon o koncesijama, donesen 2012. godine, zadržao je i dalje sve tri vrste koncesije, ali ih određuje na nešto drugačiji način. Koncesija se odredbom članka 1. stavkom 2. određuje kao pravo koje se stječe ugovorom. U stavku 3. istog članka taksativno se navode vrste koncesija: koncesija za gospodarsko korištenje općeg dobra ili drugog, koncesija za javne radove i koncesija za javne usluge, dok se u stavku 4. istog članka određuje značenje svake od koncesija. Definiranje i normativno značenje svake od

⁶ Zakon o koncesijama, NN, br. 125/08

⁷ Zakon o koncesijama, NN, br. 143/12

⁸ Zakon o koncesijama, NN, br. 143/12

⁹ Zakon o koncesijama, NN, br. 143/12

koncesije vezano je za ugovor o obavljanju odnosne koncesije pa se tako ugovor o koncesiji za gospodarsko korištenje općeg ili drugog dobra određuje kao ugovor čiji je predmet korištenje općeg ili drugog dobra za koje je zakonom određeno da je dobro od interesa za Republiku Hrvatsku, ugovor o koncesiji za javne radove određuje se kao ugovor istovjetan ugovoru o javnim radovima, a koji se razlikuje samo u činjenici da se naknada za radove koji će se izvesti sastoji samo od prava na iskorištavanje tih radova ili od tog prava zajedno s plaćanjem od strane davatelja koncesije dok ugovor o koncesiji za javne radove označava ugovor koji je istovjetan ugovoru o javnim uslugama, a razlikuje se u činjenici da se naknada za pružene usluge sastoji samo od prava na iskorištavanje tih usluga ili od tog prava zajedno s plaćanjem od strane davatelja koncesije. Prema odredbi članka 1. stavka 5. Zakona o koncesijama¹⁰, u slučaju da su predmet koncesije i radovi i usluge, govorimo dakle o mješovitim ugovorima, u odlučivanju radi li se o koncesiji za javne radove ili koncesiji za javne usluge primijenit će se odgovarajući propisi kojima se uređuje javna nabava¹¹. Slično kao što je to učinila Republika Hrvatska, i bugarski Zakon o koncesijama (Law on Concessio, 1999) određuje koncesiju kao ustupanje posebnog prava korištenja objekata u javnom državnom vlasništvu, uključujući one koji će biti sagrađeni i financirani od koncesionara, zatim ustupanje posebnog prava korištenja objekata nad kojim država vrši suverena prava, uključujući korištenje postojećih građevina koje su javno državno vlasništvo, i/ili izgradnju novih građevina od strane i za račun koncesionara te podjeljivanje dozvole za obavljanje djelatnosti za koje je zakonom utvrđen državni monopol. U regulaciji ove materije, koja je kasnije uslijedila, Bugarska je zadržala prvotni eksplicitni oblik određenja pojma koncesije (Law on Concession, 2013).

Rumunjsku i Makedoniju možemo navesti kao primjer zemlje gdje, usprkos postojanju Zakona o koncesijama kao *lex generalis*, ne nalazimo na izričit način propisano normativno značenje pojma koncesije već je iz konteksta zakona moguće izvesti implicitno normativno značenje ovog pojma. Iz odredbe članka 1. Zakona o koncesijama Rumunjske može se zaključiti da je koncesija pravni odnos zasnovan na ugovoru u skladu s kojim osoba, koncedent, prenosi na drugu osobu, koncesionara, pravo i obvezu korištenja imovine koja je u javnom ili privatnom vlasništvu države, županije, grada ili sela, ili javnu djelatnost ili službu koja je od nacionalnog ili lokalnog interesa, u određenom vremenskom razdoblju te za određenu naknadu (Law on Concession, 2013).

U procesu prilagođavanja zakonodavstva normama i pravnoj stečevini zemalja članica EU, Rumunjska je u tekstovima Zakona o koncesijama

unijela neke promjene koje su, između ostalog, unijele i promjene u normativnom određivanju pojma koncesije (Zakon o koncesijama, 2006). U Makedonskom Zakonu o koncesijama, u članku 2., određuje se da se koncesijom stječe pravo korištenja određene javne imovine od interesa za Republiku Makedoniju, odnosno odobrenje za izvođenje aktivnosti ili poslova povezanih s javnom imovinom od interesa za Republiku Makedoniju (Law on Concession, 1993). Kako bi se što lakše uključila u europske ekonomske tokove, privukla strani kapital i investicije, i Makedonija je zakone koji reguliraju koncesije mijenjala i donosila nove (Zakon o koncesijama, 2002, 2012).

2.3. Jezično značenje pojma

Jezični korijen pojma „koncesija“ nalazimo u latinskom jeziku. Višeznačna je to riječ koja općenito označava dopuštenje, ustupak, ovlaštenje (Latinsko hrvatski rječnik, 1900:218). Imenica *concessio* u latinskom je jeziku označavala dopuštenje, ustupak, povlasticu, dozvolu države, gradske ili općinske vlasti za obavljanje nekog posla koji nije slobodan od nadzora te vlasti te opraštanje kazne, a glagol *concendo* koristi se u nekoliko značenja: ustupiti, prepustiti, dopustiti, podijeliti, priznati, dati, odustati od čega, odreći se čega, ostaviti se, oprostiti (Žepić, 1985: 57). U rimskom pravu se pojam koncesije upotrebljavao u smislu odobrenja, dopuštenja, dozvole ili garancije, a u pravnoj terminologiji susreću se i pojmovi: *concessio beneficij* - u značenju davanja, priznavanja neke povlastice, dodjeljivanja ili prepuštanja povlastice; *concessio gratuita* - u značenju besplatnog dopuštenja, dodjeljivanja nekog prava ili povlastice bez naplate, dobrovoljnog dopuštenja te *concessio servitutis* - u značenju davanja služnosti, dopuštenja da netko u svoju korist osnuje služnost, kao i ustupanje služnosti (Romic, 1992:96). Latinska riječ „*concessio*“ poslužila je kao temelj i korijen ovog pojma u europskim jezicima. U engleskom jeziku u upotrebi je i koristi se pojam *concession* (Bujas, 1999:171), u njemačkom jeziku *Konzession* (Uroić - Hum, 1994:451), u talijanskom *concessione* (Deanović - Jernej, 1998: 215-216), u francuskom *concessio* (Putanec, 1995: 212), a u španjolskom *concesion* (Vinja, 2005). Pojam koncesije u svim navedenim primjerima koristi se u pravilu u značenju ustupka, odobrenja, dozvole, privole, priznanja, povlastice, susretljivosti, dopuštanja, ustupljene stvari, posebne privilegije, danog prava.

U hrvatskom jeziku pojam koncesije najčešće se shvaća kao dopuštenje, ustupanje, ustupak, povlastica (Anić, 1998: 426) ili kao oslobođenje od neke obveze (Rječnik hrvatskog jezika, 2000: 475). Dakle, pod pojmom koncesije podrazumijeva se neka određena dozvola, odnosno neko određeno dopuštenje ili odobrenje (Borković, 2002: 30), ali se pored ovog općenitog značenja pojmu koncesije daju i neka druga značenja. Ova značenja možemo

¹⁰ Zakon o koncesijama, NN, br. 143/12

¹¹ Zakon o koncesijama, NN, br. 90/11

pronaći u brojnim općim leksikonima, općim enciklopedijama i rječnicima. Npr. u Leksikonu Jugoslavenskog leksikografskog zavoda koncesija je definirana kao dozvola za obavljanje neke djelatnosti uvjetovana posebnim odobrenjem (Leksikon JLZ, 1974: 487). U Općoj enciklopediji, ovoj definiciji dodane su riječi koje se odnose na u načelu zabranjene radnje (Opća enciklopedija, 1978: 505), dok se u Klaićevu Rječniku stranih riječi koncesija određuje kao ugovor kojim država ili municipalna vlast, pod stanovitim uvjetima, daje u eksploataciju svoja poduzeća ili zemlju s pravom vađenja korisnih ruda, gradnje poduzeća itd., kao samo poduzeće, organizirano na temelju koncesije te kao odobrenje za vođenje obrta, dozvola za obavljanje neke djelatnosti (Klaić, 1979: 720). U Rječniku hrvatskog jezika nalazimo širu definiciju pojma koncesije pa se tako dodaju značenja prema kojima je koncesija dopuštenje za obavljanje neke djelatnosti od općeg interesa ili dopuštenje za iskorištavanje prirodnih izvora; ugovor, i međunarodni, kojim se dopušta gradnja, a potom i iskorištavanje nekog objekta te u međunarodnom pravu povlastica dana stranoj državi ili stranom građaninu (Rječnik hrvatskog jezika, 2000:475).

3. OBILJEŽJA KONCESIJE

Uzimajući u obzir sva prethodno navedena značenja pojma koncesije potrebno je, da bi se što potpunije razumio ovaj novi pravni institut, odrediti obilježja koncesije, odnosno sve ono zajedničko što ih međusobno povezuje. Nekoliko je značajki koje obilježavaju pravni institut koncesije.

3.1. Dvostrani pravni odnos

Na samom početku važno je reći da je koncesija dvostrani pravni odnos, odnosno da je koncesija odnos između dvije strane - davatelja koncesije (koncedent) i primatelja koncesije (koncesionar) (Đerđa, 2008: 58). Budući se radi o dvostranom pravnom odnosu koji je uređen pravom, iz toga odnosa proizlaze određena prava i obveze za svaku od strana tog odnosa. Pravni odnosi su društveni odnosi i kao takvi su uređeni pravnom normom, odnosno pravilom koje utvrđuje sadržaj ponašanja te prava i obveze subjekata tog odnosa (Ivančević, 1983:161). Osim što je koncesijski odnos pravni odnos, on je u isto vrijeme i konkretan pravni odnos jer „stvarno nastaje u društvenom životu između konkretnih pravnih subjekata“ - koncedenta i koncesionara (Perić, 1994: 52). U teorijama 19. stoljeća, koncesija se promatrala kao upravni akt kojim država na „jednostran i autoritativan način istupa prema drugoj strani“, dok se tijekom 20. stoljeća uloga države postupno zamjenjuje odnosom „pravne jednakosti“ između države (koncedenta) i fizičke ili pravne osobe - koncesionara (Borković, 1991: 20). U Hrvatskoj se koncesija promatra i kao

upravnopravni odnos koji se određuje kao „posebni oblik pravnog odnosa“ u koji ulaze tijela državne uprave u obavljanju upravne djelatnosti te druge pravne osobe kad na osnovi javnih ovlasti obavljaju upravne poslove i kad na temelju normi upravnog prava odlučuju o pravima i obvezama određenih subjekata, fizičkih ili pravnih osoba (Borković, 1991: 62). To znači da se koncesijski odnos ne može zasnovati ako s jedne strane ne stoje država, županija, grad ili općina kao javnopravna osoba i fizička ili pravna osoba koja obavlja ugovorom prenesene javne poslove.

Iako se koncesijom stječe mogućnost obavljanja određenih poslova, koncesijski odnos nije odnos između osobe i stvari već osobe prema drugoj osobi, na temelju kojeg jedna osoba - koncesionar stječe određena prava prema drugoj osobi - koncedentu, odnosno drugoj pravnoj ili fizičkoj osobi.

U koncesijskom odnosu, kao dvostranom pravnom odnosu, međusobni odnos između subjekata strogo je određen. U odnosu na klasične ugovore, u koncesijskom ugovornom odnosu položaj stranaka nije ravnopravan (Šikić, 2011: 425). Koncesionar je na određeni način u podređenom položaju budući da koncedent - država, lokalna zajednica ili njihovo javnopravno tijelo, ima određena prava, kao npr. pravo izbora koncesionara, pravo propisivanja uvjeta koje koncesionar mora zadovoljiti, pravo opoziva koncesionara i sl., a koncesionar o svim ovim pitanjima ne može pregovarati niti na njih utjecati. Podređenost koncesionara proizlazi iz njegovog položaja kao onoga koji temeljem ugovora o koncesiji nastupa u ime javne vlasti, vodeći pri tome brigu o javnom interesu. Kako je vođenje brige o javnom interesu jedna od zadaća države, lokalne zajednice, odnosno njihovih javnopravnih tijela, tada koncedent raspolaže s određenim suverenim pravom države ili lokalne zajednice pa i onda kada dio svojih ovlasti prenosi na drugu osobu. Slijedom navedenog je npr. odluka o dodjeli koncesije „jednostran i autoritativan akt“ vlasti, bilo koje razine (Borković, 2002: 28).

3.2. Predmet koncesije

Jedno od obilježja koncesije odnosi se na predmet koncesije. Predmet koncesije uvijek je prijenos izvršenja konkretnih suverenih prava nad javnim dobrom ili prenošenje poslova, koji na osnovi pravnih normi ili same prirode pripadaju državi ili lokalnoj zajednici, na privatnu osobu. Navedeno proizlazi iz odredbi Ustava Republike Hrvatske prema kojima se neki poslovi koji po prirodi pripadaju državi mogu prenijeti na jedinice lokalne ili područne samouprave kako bi određene poslove obavljala „tijela koja su najbliža građanima“.¹²

¹² Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, broj: 56/90, 135/97, 8/98 - proć.tekst, 113/00, 124/00 - proć.tekst, 28/01, 41/01 - proć.tekst, 55/01 - ispr., 76/10 i 85/10 - proć.tekst

Ukoliko nisu ispunjene pretpostavke koje određuju predmet koncesije, tada je riječ o građanskopravnom odnosu u kojemu se sklapa tipični građanskopravni ugovor i u kojemu je država samo naručitelj radova i usluga, kao i svaka druga ugovorna strana, a druga ugovorna pravna ili fizička osoba je samo izvođač radova i isporučitelj usluge. To znači da država ili lokalna zajednica ne nastupaju autoritativno, budući da ne koriste javne ovlasti, a druga strana - koncesionar nije u podređenom položaju.

Da bi postojao koncesijski odnos, odnosno da bi koncesionar mogao vršiti koncesijsku djelatnost predmet koncesije mora biti ili iskorištavanje prirodnih bogatstava na koja samo država polaže pravo ili izvođenje radova od općeg društvenog interesa ili vršenje službe od općeg društvenog interesa (Žuvela, 1996: 1743).

3.3. Ugovorni odnos

Bitno obilježje koncesije je i njen ugovorni odnos i to ugovorni odnos privatne osobe s državom ili lokalnom zajednicom - jedinicom lokalne i područne samouprave. Potpisivanje ugovora o koncesiji predstavlja vid prihvaćanja privatne osobe, pravne ili fizičke, a ta činjenica jednostranom i autoritativnom upravnom aktu javnopravnih tijela daje učinak pravne valjanosti te obavljanje koncesijske djelatnosti može započeti tek potpisivanjem koncesijskog ugovora (Đerđa, 2010: 80-101). Dakle, koncesijski odnos se ne može zasnovati bez sklapanja ugovora o koncesiji pa se zbog toga ugovor o koncesiji javlja kao „konstitutivan element tog pravnog instituta“ (Đerđa, 2006: 87).

Koncesijski ugovor u ime države ili jedinice lokalne i područne samouprave potpisuje nadležno tijelo koje je unaprijed određeno zakonom ili odlukom o dodjeli koncesije donesenoj u konkretnom slučaju. Uobičajeno je to predstavnik izvršne vlasti - predsjednik Vlade ili ministri na državnoj razini, ako su posebnom odlukom predsjednika Vlade ovlašteni na potpisivanje, župan županije, gradonačelnik grada i načelnik općine (Đerđa, 2006: 90).

S obzirom na činjenicu da je svrha i razlog potpisivanja koncesijskog ugovora od šireg društvenog značaja, jasno je i razumljivo da postupak ostvarivanja koncesije u smislu njenog izvršavanja i pridržavanja prava i obveza preuzetih ugovorom nadzire nadležno ministarstvo, predstavničko ili izvršno tijelo jedinice lokalne i područne samouprave, ako je to određeno zakonom ili aktom na temelju zakona, kao tijela odgovorna za rad i funkcioniranje teritorijalnih jedinica kojima upravlja.

4. POVIJESNI RAZVOJ

Povijesno gledano koncesije su predstavljale oblik dozvola kojima je vladar određenim osobama dopuštao da se koriste njegovim dobrima.

U rimskom pravu nalazimo korijene, početke koncesija kada javna vlast (država) daje u zakup državne prihode ili pravo na izvođenje javnih radova.

Vršeći funkciju konzula u pogledu upravljanja državnim imetkom i financijama cenzori su, oko 312. god. prije Krista, davali u zakup državne prihode ili pravo na izvođenje javnih radova. Osnovna dužnost im je bila provođenje censusa tj. sastavljanje popisa ili liste građana i utvrđivanje njihove imovine radi raspoređivanja u imovinske razrede i tribuse, što je imalo bitan utjecaj na sudjelovanje građana u političkom životu i na njihovo ispunjavanje porezne i vojne dužnosti. Cenzori su se brinuli za uzdržavanje hramova i javnih zgrada te su upravljali državnim dobrima - *ager publicus*. *Ager publicus* je zemljište koje je pripadalo rimskoj državi i koje je dodjeljivano pojedincima u vlasništvo ili na korištenje putem adsignacije posebnim pravnim aktima (*leges agrariae*) ili je prodavano, a u mnogim slučajevima država je zadržavajući zemljište u svom vlasništvu, davala dijelove u zakup na kraće rokove, do pet godina, ili u tzv. vječni zakup (*us perpetuum*).

Temeljem ugovornih obrazaca *leges censoriae*, koji se mogu smatrati početnim oblicima upravnih ugovora, odnosno ugovora o koncesiji, izdavali su za vrijeme lustruma - u Rimu je označavalo vremensko razdoblje od pet godina a povezan je s obavljanjem censusa svake pete godine (Romic, 1975), u zakup državne prihode - *vectigalia* (od javnih dobara, pašnjaka, carina, rudnika, ribolova) onima koji su najviše nudili. U zakup su se mogli dati neizravni porezi dok se izravni porezi i *tributum* (označavao je izvanredni namet koji su članovi tribusa (ne vojnici ili nesposobni za vojnu službu) plaćali radi uzdržavanja vojske; kasnije je dobio značenje poreza (porez na zemljište i porez po glavama naplaćivan od siromašnih slojeva) nisu mogli davati u zakup (Romic, 1975). Zakupci neizravnih poreza mogli su biti *publiciani* - poslovni ljudi, u pravilu iz viteškog staleža, s velikim utjecajem, odnosno *societates publicanorum* - moćna udruženja publikana koja su preko svog predstavnika (*manceps*) na javnoj dražbi (*auctio*) uzimali u zakup sakupljanje poreza. Država, dakle, nije ubirala svoje poreze i carine putem upravnog aparata već je ubiranje tih prihoda davala putem dražbe najboljem ponuđaču.

U drugoj polovini Republike postoje udruženja velikih financijera i poduzetnika - *societas* s ciljem da tako udruženi zajedničkim ulaganjem sredstava i rada postignu neku zajedničku svrhu uz dijeljenje dobitka i gubitka. Po klasičnom rimskom pravu *societas* je mogao imati sljedeće oblike:

- 1) *societas omnium bonorum* - zajednica cjelokupne sadašnje i buduće imovine,

- 2) *societas quaestus* - zajednica buduće imovine stečene poslovnom djelatnošću članova,
- 3) *societas alicuius negotiationis* - zajedničko vođenje određene vrste poslova, npr. onih koje su obavljali *publicani*,
- 4) *societas unius rei* - zajednica za jedan određeni posao, npr. korištenje nekog zemljišta.

Prethodno je rečeno da su cenzori davali i pravo na izvođenje javnih radova, npr. gradnja zgrada i cesta, onima koji bi od države najmanje tražili (*ultra tributa*, po pravnoj naravi *locatio operis*). Zakupnici, odnosno u današnjem smislu poduzetnici, svojim imetkom i jamcima davali su osiguranje za dobro izvršen posao.

U doba procvata robnog gospodarstva, u posljednjem razdoblju Republike, razvijao se poseban tip djelatnosti koji je proizlazio iz davanja koncesija putem zakupa najvećih poslova. Država je izvođenje javnih gradnji i ostalih poslova davala putem zakupa onima koji su bili voljni tražiti manje (Borković, 1991: 17-30).

U srednjem vijeku nositelji vlasti su svoja prava, koja su uživali temeljem svoga položaja, koncesijom davali u zakup, a koncesionari su im plaćali određenu svotu novca. Ove koncesije bile su feudalnog karaktera, a prava nositelja vlasti odnosila su se npr. na pravo na naplatu raznih daća - *cestarina*, *mostarina*, pravo vađenja ruda itd. Koncesije su dodjeljivane i stranim osobama, trgovcima koji su mogli slobodno bez obveze plaćanja bilo kakvih poreza ili davanja trgovati na određenom prostoru, teritoriju davatelja koncesije. Poznato je da su 91. godine bizantski vladari Basil II i Constantine VIII dodijelili koncesiju trgovcima Venecije za trgovinu na području cijelog bizantskog carstva. Isto tako i Henry II je 1157. godine dodijelio kraljevsku koncesiju trgovcima Kolna za trgovinu na području Engleske. Za otkrivanje novih zemalja i zauzimanje teritorija mnogim moreplovcima i osvajačima vlast je davala koncesije, tako Colombu 1492. god., Cabotu 1496. god., Vespuccu 1508. godine (Tolić, 2004:11).

Procvat koncesija događa se u 19. stoljeću, a koriste se najviše u gospodarske svrhe. Iz tog vremena poznate su koncesije za Sueski kanal 1854. godine i Panamski kanal 1878. godine. Interesantno je spomenuti koncesiju za izgradnju pruge Carigrad - Aleksinac - Banja Luka - Dobrljin iz 1869. godine koju je turska vlada dala bankarskoj kući Hirsch. Koncesija je bila data za izgradnju pruge i njenu eksploataciju u vremenu od 50 godina od izgradnje. Na temelju posebne konvencije koju je vlada sklopila s kompanijama koje su gradile prugu 1872. godine tim je kompanijama bila dozvoljena i eksploatacija državnih šuma koje su bile u rasponu od 10 km sa svake strane željezničke pruge (Tolić, 2004:12).

Stvaranje novih oblika ekonomske suradnje stvara potrebu za novim vrstama ugovora. Područje inozemnih ulaganja bilo je ono područje u kojemu je najčešće dolazilo do promjena. Jedan od

najstarijih oblika inozemnih ulaganja bile su podružnice i poduzeća u potpunom vlasništvu inozemnih ulagatelja, a drugi oblik bile su koncesije. Strani ulagatelji sklapali su ugovore s pojedinim državama za iskorištavanje prirodnih bogatstava ili za obavljanje neke javne službe. U svom izvornom obliku ugovori su gotovo na istovjetan način regulirali ugovorne odnose: davatelj koncesije dodijelio je koncesionaru određeni teritorij na određeni broj godina; prava koncesionara bila su precizno određena, a odnosila su se na način vršenja koncesijskih prava, visinu kapitala koju je morao uložiti, količinu prirodnog bogatstva koju je mogao eksploatirati u određenim vremenskim razdobljima, poreze i ostala davanja davatelju koncesije; prava davatelja koncesije nisu bila detaljno određena niti je davatelj koncesije imao mogućnost kontrolirati rad i poslovanje koncesionara pa je uloga davatelja koncesije bila zapravo svedena na puko davanje koncesije uz mogućnost stjecanja prihoda od poreza i davanja za korištenje zemljišta. U stvarnosti je, dakle, koncesionar vodio igru, određivao njena pravila i kroz sve to stjecao ogromnu dobit.

Bile su ovo „klasične“ koncesije karakteristične za kolonijalno doba, vrijeme kada davatelji koncesije, države, nisu imale dovoljno znanja i sredstava kako bi aktivnije sudjelovale u različitim poslovima koji se odnose na reguliranje međusobnih odnosa. Koncesionar i davatelj koncesije (država) nisu bili u ravnopravnom položaju niti je davatelj koncesije mogao vršiti bilo kakav pritisak na koncesionara u smislu poboljšanja svog položaja. Ponekad su čak koncesionari dobivali prava reguliranja ukupnih odnosa na koncesioniranom području pa su na taj način stvarali enklave posebnog pravnog poretka na teritoriju drugih zemalja. „Klasične“ koncesije zasnivale su se vrlo često na plaćanju fiskalnih naknada koje su bile vezane za količinu proizvoda, ali ne i za njihovu vrijednost. Ovo je svakako išlo na ruku koncesionarima koji su ostvarivali puno koristi od davatelja koncesije. Visina dobiti ovisila je o kretanju cijena proizvoda na svjetskom tržištu. Kao primjer koncesija o kojima se prethodno govorilo mogu se spomenuti sljedeće:

- četiri glavne koncesije za iskorištavanje nafte u Iranu, Iraku, Kuvajtu i Saudijskoj Arabiji trajale su 82 godine bez prava na reviziju uvjeta koncesije. Neke koncesije pokrivale su cijeli teritorij države davatelja koncesije. Države su imale pravo na točno određeni prihod po toni dobivenog proizvoda, odnosno po barelu nafte. Koncesionar je sebi osiguravao široka prava samostalnog vođenja i upravljanja, a davatelja koncesije isključivao je iz cijelog procesa pa davatelj koncesije nije imao uvid u stvarnu eksploataciju i količinu dobivene nafte,

- Gana je engleskoj korporaciji „Ashanti Goldfields Corporation“ 1897. godine dala koncesiju za iskorištavanje zlata na razdoblje od 90 godina. U trenutku davanja koncesije znalo se da zlata ima i da je potrebno vršiti dodatna istraživanja, a budući je zlata u početku bilo i više od očekivanog

koncesionar je već u samom početku ostvario veliku dobit. Koncesijom nije bilo predviđeno pravo reinvestiranja dijela dobiti u nalazišta zlata, a niti u državu davatelja koncesije pa kada se tome doda i činjenica da Gana nije mogla kontrolirati koliko je zlata zapravo izvađeno jasno je koliko je dobit koncesionar ostvarivao. Iako je koncesija bila izrazito nepovoljna za Ganu održala se sve do kraja, do 1987. godine.

Koncesije sklapane u kolonijalno doba, zbog prethodno navedenih razloga, postale su nepopularne i bile su na lošem glasu.

Promjenom situacije na povijesnom, političkom i ekonomskom planu sadržaj ugovora o koncesiji počeo se tijekom 20. st. mijenjati i koncesija je ponovno nalazila svoje mjesto u suvremenom svjetskom gospodarstvu. U samom početku 20. st. koncesije koje se odnose na iskorištavanje prirodnih bogatstava bile su brojnije

Prvu koncesiju za eksploatiranje nafte dodijelio je perzijski šah Muzaffar - Al - Din 1901. godine britanskom državljaninu Williamu Knoxu D Arcyu.

Najznačajnije suvremene koncesije odnose se kako na naftne koncesije, koncesije za iskorištavanje ruda i plemenitih metala tako i na koncesije koje se odnose na javne koristi. Koncesije koje se odnose npr. na izgradnju javnih prometnica doživjele su veliki zamah. Po sustavu koncesija grade se ceste u mnogim europskim državama - u Francuskoj oko 7.000 km, u Italiji oko 6.900 km do 1995. godine, ali i u mnogim državama svijeta - koncesije se danas koriste u više od 120 zemalja (Jurišić, 1995).

Promjene nastale na području koncesija dovele su do nastajanja novih koncesijskih odnosa i tipova koncesijskih ugovora kojima se regulira koncesijski odnos:

- 1) zajedničko poduzeće (tvrtka) - poduzeće (tvrtka) u vlasništvu države davatelja koncesije i strano poduzeće (tvrtka) koja želi dobiti koncesiju osnivaju zajedničko poduzeće. Ovo poduzeće ovlaštenja dobiva od države davatelja koncesije. Odnos udjela državnog i stranog poduzeća može biti različit - 50% : 50% ; 70% : 30%; Država se na taj način izravno uključuje u posao tako što osoblje države aktivno sudjeluje u procesu, stječe stručna znanja i ima mogućnost usavršavati se. Dobit se dijeli razmjerno udjelima svakog poduzeća, a država svoj prihod povećava u skladu s uspješnošću poslovanja zajedničkog poduzeća.
- 2) sporazum o podjeli proizvodnje - država davatelj koncesije i strano poduzeće kao koncesionar sklapaju sporazum. Temeljem tog sporazuma ekonomski rezultati poslovanja koncesionara dijele se u određenom omjeru s državom davateljem koncesije. Država se u ovom slučaju uključuje na način da ulaže kapital, zapošljava svoje osoblje itd. Kako se radi o situaciji sličnoj kao kod zajedničkog poduzeća ovaj sporazum može biti spojen s osnivanjem zajedničkog poduzeća.

- 3) ugovor o pružanju usluga - država preuzima ulogu investitora i snosi sav rizik, ali i zadržava svu dobit. Strano poduzeće izvodi sve radove, a država za izvedene radove plaća ugovorenu cijenu.

5. ZAKLJUČAK

Koncesija, kao pravni institut, poznata je još od rimskog vremena, a pojmovno predstavlja dopuštenje, odobrenje, ovlaštenje, kojim javna vlast dopušta određenom pravnom subjektu iskorištavati određena dobra, izvoditi određene radove ili obavljati kakvu djelatnost. S obzirom na gospodarsku važnost koncesija, a imajući na umu da je sve do nedavno koncesija bila nepoznata na prostoru Republike Hrvatske, izuzetno je važno dobro poznavati ovaj pravni institut: što on znači i predstavlja, koje su njegove osobine i obilježja, po čemu se razlikuje od sličnih pravnih instituta, koje su mogućnosti primjene i slično. No, početak je u poznavanju i razumijevanju samog pojma koncesije, kako u pravno teorijskom i normativnom, tako i u jezičnom.

LITERATURA

1. Anić V. (1998): Rječnik hrvatskog jezika, 3. prošireno izdanje, Zagreb, Novi liber, 1998., str. 426.
2. Babić S. (1993): Novi Zakon o koncesijama, Računovodstvo i financije, 2/93., str. 82.
3. Borković I. (1995): Koncesija i pomorsko dobro, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 32/39-40, 1995., str. 7.
4. Borković I. (1991): Pravna priroda koncesije, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, XXVIII/1-2, 1991., str.17-20.
5. Borković I. (2002): Upravno pravo, 7. izmijenjeno dopunjeno izdanje, Zagreb, Narodne novine, 2002., str. 30.
6. Borković I. (1991): Pravna priroda koncesije, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, XXVIII/1-2, 1991., str. 20
7. Borković I. (1991): Pravna priroda koncesije, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, XXVIII/1-2, 1991., str. 62 dopunjeno
8. Borković I. (2002): Upravno pravo, 7. izmijenjeno dopunjeno izd., Zagreb, Narodne novine, 2002, str. 28
9. Borković I. (1991): Pravna priroda koncesije; Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, XXVIII/1-2, 1991., str. 17-30
10. Bujas Ž. (1999): Veliki englesko-hrvatski rječnik, Zagreb, Globus, 1999., str. 171.
11. Caringella F.- Delpino L. i del Giudice F. (200): Diritto amministrativo, Edizioni giuridiche simone, 2000., str. 428-429.
12. Dabić Lj. (2002): Koncesija u pravu zemalja centralne i istočne Europe, Institut za uporedno pravo, 2002., str. 110.
13. Deanović M. i Jernej J., Talijansko-hrvatski rječnik, 13. izmijenjeno izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1998., str. 215-216.

14. Debbasch C. (1982): *Institutions et droit administratifs: 1 - les structures administratives*, Paris, Presses Universitaires de France, 1982., str. 473-474.
15. Duden - *Lexikon in drei Banden*, Mannheim, Dudenverlag, 1976., str. 1203
16. Duguit L. (1929): *Preobražaji javnog prava*, Beograd, 1929., str. 134-135.
17. Đerđa D. (2002): Neke primjedbe o tumačenju prava, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 23 (2/2002), str. 615-643.
18. Đerđa D. (2008): Posebnosti upravnih ugovora, *Hrvatska pravna revija*, br.10/2008., str. 58
19. Đerđa D. (2010): Ugovor o koncesiji u pravnom režimu upravnih ugovora, *Vodno gospodarstvo u svjetlu novog Zakona o vodama i Zakona o financiranju vodnoga gospodarstva*, Inženjerski biro, Zagreb, 2010., str. 80.-101.
20. Đerđa D. (2006): Ugovor o koncesiji, *Hrvatska javna uprava*, god. 6. (2006.), br. 3, str. 87
21. Đerđa D. (2006): Ugovor o koncesiji, *Hrvatska javna uprava*, god. 6. (2006.), br. 3, str. 90
22. *Enciclopedia del diritto*, sv. 8., Vrese, 1961., str. 372.
23. Fischer P. (1974): *Die internationale Konzession*, Wien - New York, 1974., str. 35.
24. Gjidara M. i Šimac N. (2000): Koncesije i drugi načini povjeravanja javnih usluga pravnim i fizičkim osobama, *Pravo u gospodarstvu*, 39, 5/2000., str. 81.
25. Gorenc V. (1989): Ugovor o koncesiji, *Acta turistica*, 2/1989., str. 179.
26. Ivančević V. (1983): *Institucije upravnog prava*, Knjiga II: osnovna pitanja - izvori - pravni akti uprave, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu, 1983., str. 161
27. Jurišić M. (1995): Koncesijski model financiranja izgradnje autocesta, *Ceste i mostovi*, br. 9-10, 1995
28. Klaić B. (1979): *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, Nakladni zavod MH, 1979., str. 720.
29. Klaić B. (1979): *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, Nakladni zavod MH, 1979., str. 720.
30. Ladavac J. (1999): *Financiranje kapitalnih projekata modelom privatno-javnog partnerstva*, *Financijska praksa*, 23(6/1999), str. 715.
31. *Latinsko hrvatski rječnik*, Zagreb, 1900., str. 218
32. *Law on Concession*, http://www.urban.org/PDF/rom_concession.pdf, 10.02.2013.
33. *Law on Concession*, *Official Gazette of the former Yugoslav Republic of Macedonia*, No. 42/93
34. *L Enciclopedia del diritto*, Novara, Istituto geografico DeAgostini, 1995., str. 399.
35. *Leksikon DLZ* (1974): Zagreb, 1974., str. 487.
36. *Leksikon Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, 1974., str. 487
37. *Leksikon prava međunarodnih privrednih odnosa*, Beograd (1982): *Savremena administracija*, 1982., str. 201-202.
38. *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, svezak 4., Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, 1978., str. 505.
39. Perić B. (1994): *Struktura prava*, 12. Dopunjeno izdanje, Zagreb, Informator, 1994., str. 52
40. Putanec V. (1995): *Francusko-hrvatski rječnik*, 7. izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1995., str. 212.
41. *Rječnik hrvatskog jezika*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga, 2000., str. 475
42. *Rječnik hrvatskog jezika*, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga, 2000., str. 475.
43. Romic A. (1992): *Rječnik latinskih pravnih izraza: Vademecum iuridicum*, 2. dopunjeno i prerađeno izdanje, Zagreb, Informator, 1992., str. 96.
44. Romic A. (1975): *Rječnik rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1975
45. Šikić M. (2011): *Pravna narav Ugovora o koncesiji*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 48, 2011., str. 425
46. *Trgovački rječnik* (1992): Zagreb, Masmedia, 1992., str. 611.
47. Tolić V. (2004): *Koncesije u komunalnom gospodarstvu*, magistarski rad, Zagreb, 2004.
48. Uroić M. i Hum A. (1994): *Njemačko-hrvatski rječnik: s gramatičkim podacima i frazeologijom*, 2. izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1994., str. 451.
49. Vinja V. (2005): *Španjolsko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
50. Vukmir-Skenderović (1999): *Koncesija i ugovaranje BOT projekta*, *Hrvatski savez građevinskih inženjera*, Zagreb, 1999., str. 28.
51. *Zakon o koncesijama - Law on Concession*, http://www.urban.org/PDF/rom_concession.pdf, 10.02.2013.
52. *Zakon o koncesijama*, *Law on Concessions*, *State Gazette No.92/17.10.1995.*, Amended SG Nos. 16 & 44/1996; 61 & 123/1997; 93/98; 23, 56, 64 & 67/99.
53. *Zakon o koncesijama*, *Službene novine* br. 569 od 30.6.2006., <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=3116828lang=2>
54. *Zakon o koncesijama*, *Službeni vesnik na Republika Makedonija*, br. 25/02, *Zakon o koncesijama*, <http://lex.bg/laws/ldoc/2135523562>, *Zakon o koncesijama i javno-privatnom partnerstvu*, *Službeni vesnik na Republika Makedonija*, br. 6 od 13.1.2012.
55. Žepić M. (1985): *Latinsko-hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb, Školska knjiga, 1985., str. 57.
56. Žuvela M. (1996): *Koncesija u gospodarstvu*, *Hrvatska gospodarska revija*, Zagreb, prosinac 1996., str. 1743